

Vzdělávací program

PŘÍRODNÍ PEDAGOGIKA

realizovaný v rámci projektu Rozvíjení kapacit lesních mateřských škol v ČR
a spolufinancovaný Evropskou unií je pořádán ve spolupráci s

GNU

**Gesellschaft für
Natur- und Umwelterziehung e.V.**

21. října 2016 – 1. července 2017 v České republice

Zápis: **1. seminář ve dnech 21. – 22. 10. 2016, Lety u Dobřichovic**

Téma: **Úvod. Vliv lesa a přírody na život dítěte**

Přednášející: **Rudolf Hettich**

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

1. PŘEDSTAVENÍ VZDĚLÁVACÍCH ÚROVNÍ LESNÍ PEDAGOGIKY

- Hra – přírodně-pedagogická úroveň
- Přírodovědecká úroveň
- Lidově-léčitelská – celostní úroveň
- Mytologická úroveň
- Spirituálně-mystická úroveň
- Řemeslně-umělecká úroveň

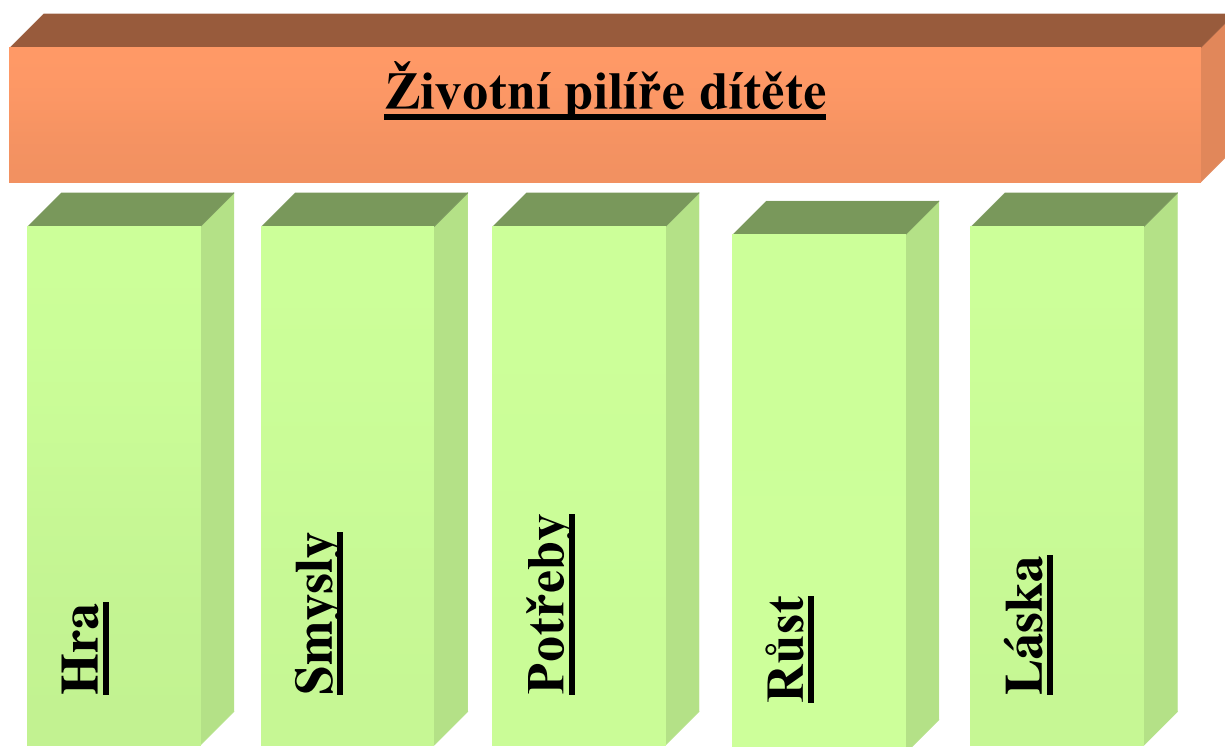
Text o Lvu Tolstém

Ruský spisovatel se narodil roku 1828, byl několik let důstojníkem a pak se stal spisovatelem. Z této doby pocházejí např. romány „Válka a mír“ a „Anna Karenina“. Pak se jeho život úplně změnil. Stáhnul se zpět na své statky – žil jako jednoduchý sedlák a učil prakřesťanství. Ve svých Lidových povídkách chtěl v jednoduché řeči působit na lid. Tolstoj zemřel roku 1910.

Lev Tolstoj, když vzpomíná na své dětství, vzpomíná pouze na svůj dětský pokoj a zážitky tam. Nevzpomíná na slunce, zahradu, květiny, ačkoliv vyrostl na venkově: *„Příroda pro mne až do mých pěti let neexistovala. Vše, co mi zůstalo v paměti, se odehrává v postýlce, v pokoji. Neexistovala pro mne ani tráva, listy, obloha, či slunce. Není možné, aby mi nikdo nedal na hraní květiny či listy, že bych neviděl trávu, že by mne chránili před sluncem. Leč před svým pátým rokem nemám žádnou vzpomínku na to, co nazýváme přírodou. Člověk od ní asi musí být oddělen, aby ji viděl – já sám jsem však byl přírodou.“*

2. ŽIVOTNÍ PILÍŘE DÍTĚTE

Pra-hra / Pra-smysly / Pra-růst / Pra-potřeby / Pra-láska

Pra-životní pilíře jsou základem každého člověka. S těmito pilíři se člověk rodí. Nově narozený člověk na Zem nepřichází s prázdnými rukama, nýbrž si přináší tyto pilíře z prazákladu lásky. Což může být označeno také jako stvořitel/stvoření.

Úkolem rodičů, popř. opatrojících a doprovázejících osob, je nechat tyto pra-pilíře růst, dát základ a rámec tomu, aby se to mohlo dít.

Zamyšlení k pilíři Pra-hra

Děti přicházejí na tuto Zemi a umí si hrát. Není třeba jim ukazovat, jak si má člověk hrát. Děti jsou experty na hraní.

Dítě potřebuje vnitřní a vnější prostory, aby pra-hra mohla růst. Čím jednodušší jsou materiály a prostory pro hru, tím kreativněji bude dítě růst. Pra-hra je bytostnou hrou. Prvních sedm let života je tou nejdůležitější životní fází člověka. V této době dítě hraje celou svou bytostí (duch, duše a tělo). Tuto životní fázi pra-hry již nelze nikdy dohnat.

Každé dítě vyrůstá s jemu úplně vlastní pra-hrou.

Pra-materiály v přírodě pocházejí ze stvoření – tvůrčí materiály jako léčebná síla.

Dětská pra-hra je hra s těmito pra-materiály, primárními již po pra-generace. Přírodniny neurčují nic předem a umožňují dětem odpovídající tvůrčí hraní. Je třeba vždy umožnit tuto bytostnou hru dítěte. Nejdůležitějším životní fází dítěte je období raného dětství – není to školní doba! Dětská hra

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

se odehrává v přirozenosti, ve skrytu – ne skrze předpřipravené materiály. Ke kontaktu, vztahu a k zodpovědnému zacházení s přírodou dochází pouze skrze pra-hru.

Zamyšlení k pilíři Pra-smysly

Děti si přinášejí všechny smyslové předpoklady – dospělí oddělují tyto smysly moc brzy. Smyslové zkušenosti se nelze naučit. Probíhají nevědomě – vznikají při střetávání s okolím. Děti nepotřebují smyslové cesty a hry na smyslové zkušenosti, ony žijí ve svých smyslech.

Cvičení smyslů je pro dospělé.

Naším úkolem je dát dětem prostor pro jejich smyslové zkušenosti a uchopit to, co chtějí zažívat všemi svými smysly.

Zamyšlení k pilíři: Pra-potřeby

Děti jsou svým potřebám nejbližší, své potřeby vyjevují: miminko pláče, když má hlad. Jsou dvě různé skupiny pra-potřeb.

- a) Pra-potřeby (nasměrované dovnitř): vřelost, něha, bezpečí, pocity, ...
- b) Pra-potřeby (nasměrované ven): šplhání, stavění, ušpinění se, ...

Vnitřní a vnější pra-potřeby u dětí tvoří jednotu. Nevyžité pra-potřeby mohou u dětí vést ke stupňujícím se vývojovým poruchám ve vztahu k sociálnímu chování, pohybu a motorice, vývoji mozku atd.

Zamyšlení k pilíři: Pra-růst

Pra-růst (není zde míněn růst tělesný) má vnitřní pohon. Tento pohon je aktivován ze srdce. Děti jsou činné vždy. Každé bytí činným má svůj smysl a důvod, i když je v očích dospělého zavrženíhodným. Pra-růst je vždy vázán na ostatní životní pilíře. Děti žijí vždy Tady a Teď. Nedívají se zpět.

Zamyšlení k pilíři: Pra-láska

Lásku člověk nemůže „vidět“, nemůže se jí „dotknout“, jen pozorovat, cítit, zakoušet ji...

Pokud chceš zakusit lásku, tak běž za malými dětmi.

Pozoruj malé děti, dívej se, co dělají, tam vyvstává pocit, který otevírá naše srdce. Malé děti ukazují otevřenost, důvěru, úplnost, ... Děti mají k lásce pra-vztah.

3. ÚROVNĚ HRY

- Pra-hra:** Použití nezpracovaného přírodního materiálu
Tvůrčí materiály
Největší herní tvořivost dítěte
- Po-pra-hra:** Používání zpracovaných přírodnin
Změněné skrze dospělé (známé)
- Hra mechanická:** Materiály z umělých hmot a kovu
Vyrobena dospělými (neznámé)
- Hra technická:** Materiály z umělých hmot, kovů a slitin
Herní zařízení získává motor
Ztráta schopnosti si hrát
- Hra mediální:** Předmět již není uchopitelný jako „herní“ materiál
Úplná ztráta schopnosti si hrát

4. PŘÍRODNÍ ČINNOSTI V LESE

A. Stavba lesní pohovky

Položíme v lese kruh z větví a klacků, který je tak široký a vysoký, aby měly všechny účastnice a účastníci dostatek místa. Výška vrstvy asi 50 cm. Navrch patří jemnější chvojí. Sedět na takové lesní pohovce je lepší, než na pařezu. Na pařezy kálejí lišky. Ve výkalech lišek mohou být vajíčka tasemnice.

B. Hledací hra – Zvířecí stopy

Utvoříme 5 skupin. Každá skupina dostane stejnou kartu – smrkové šišky s odlišnými stopami okousání.

Úkol: Najít ve smrkovém lese šišky, které jsou zobrazeny na kartě.

Skupiny přináší různé šišky. Ty jsou pak vyloženy na velkou bílou látku. Následně jsou všechny šišky pomocí karty seříděny a určeny.

Roztřepená šiška: veverka, lesní myš, srnka, kuna, ...

Čistě ohlodaná šiška: lesní myš, jezevec, křivka, brouci, ...

Šiška s trhlinami na šupinách: divoké prase, brhlík, sojka, zajíc, ...

Rozbitá šiška: datel, liška, srnka, ...

Řešení: Na každé šišce zapracovalo jen jedno zvíře. Roztřepená šiška od veverky / čistě ohlodaná šiška od lesní myši / šiška s trhlinami na šupinách od křivky / rozbitá šiška od strakapouda.

Pokyny: U malých dětí pracovat vždy s jednotlivými obrázky. Určovací knihy jsou moc obsáhlé a odvádějí děti od toho podstatného.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Zamyšlení ke zvířecím stopám na šiškách

Veverka: Veverka smrkovou šišku ožírá a často dle počtu semínek zanechává na vršku šišky šupiny. Místa, kde veverky žerou, často nacházíme na pařezích.

Lesní myš: Lesní myš dále opracovává šišku, kterou zanechá veverka. Lesní myš ohryzává šišku velmi pečlivě.

Křivka: Patří do čeledi pěnkavovitých. Svým zahnutým zobákem štěpí smrkové šupiny na dvě poloviny a může tak svým jazykem vylovit smrková semínka.

Strakapoud: Strakapoud, aby se dostal k semínkům, svým zobákem smrkovou šišku rozbíjí. Často u toho vzpříčí šišku do puklých kmenů (tzv. kovadlina).

Dobré vědět: Semínka jsou v šišce připevněna k malému křidélku, aby mohla být lépe šířena větrem. Obsahují spoustu tuků a jsou bohatá na vitamíny, živiny a sacharidy. Oproti smrkové šišce nepadají jedlové šišky na zem. Jedlová šiška se oloupává na stromě a zbytek zůstává viset na větvi.

Výkaly, kosti a oškubané peří od zvířat jsou absolutním tabu a děti by se jich neměly dotýkat, protože je tím možný přenos zvířecích nemocí na člověka. Krmelce v lese by měly být jen prohlíženy a neměly by být prozkoumávány rukama. Liška či kuna často kálí na vyvýšených místech, jako jsou pařezy, hraniční kameny, opuštěná mraveniště apod. Děti by tato místa neměly čistit rukama. Děti by neměly vstupovat do přístřešků u polí, opuštěných boud a starých tábornických staveb v přírodě, protože by mohly rozvířit usušené myší výkaly. Nebezpečí představují výkaly především hrabošů rudých a myšic lesních (infekce hantaviry).

Příklady – co lze hledat v lese

- Šnečí domek
- Žížalí zemina
- Třísky od datlů
- Staré hnízdo
- Vývržek a skořápky vajíček
- Stopy datla na smrkové šišce
- Veverkou ohlodaná šiška
- Lýkožroutí cestičky na smrku
- Ohlodaná šiška od lesní myši
- Peří
- Uschlá hálka na smrku
- Stopy křivky na smrkové šišce

C. Pra-hra: Základní potřeby

Účastnice a účastníci chodí v párech. Každý pár si vytáhne kartičku. Úkoly na kartičce se různí. Každý teď provede svůj úkol ve hře, i kdyby to pro něj bylo těžké. Po pár minutách může pár svou úlohu ukončit a přidat se k jinému páru. Nejvyšší počet osob ve skupině nemá být vyšší než pět osob. Celá skupina se na závěr setká v kruhu a povídá si o tom, co se hrálo.

Pokyny: Jednotlivé kartičky obsahují popis aktivit dětí, když si hrají v přírodě, aniž by byli řízeni dospělými.

Příklady: Základní potřeby dětí v přírodě

- zacházet s vodou a zeminou, matlat, míchat
- přikrývat se listy a větvemi
- brouzdat bahnem
- sbírat přírodniny
- šťourat klacky do děr ve stromech a zemi
- chytat zvířátka, držet a zkoumat je
- stavět si pelech z větví, haluzí, listů, trávy a mechu
- schovávat se v rostlinstvu a v křovinách
- přeskakovat kmeny a balancovat na nich
- klouzat se ze svahu či kopce, válet z něj sudy či metat kotrmelce
- lézt na stromy a keře, ručkovat, skákat dolů
- hloubit díry a skuliny v zemi
- strhávat kůru ze stromů a křovin
- hrát si s mechem, listy, větvemi, kůrou a kameny
- házet kameny, šišky a větve
- bouchat klacky do kmenů a ulamovat větve
- vařit a péct s přírodninami
- skákat v kalužích
- sbírat trávu, květiny a listy
- ležet v lese na zemi, chytat se a prát se

D. Prstová hra

Každá účastnice a účastník si v přírodě najde pět předmětů. Následně na A4 papír obkreslí svou levou ruku dlaní nahoru a přiřadí předměty ke svým pěti prstům. Poté každý představí svou ruku.

E. Křída na stromě

Utvoříme pět skupin. Každá skupina dostane kousek křídou.

Úkol: Každá skupina má 4 minuty času, aby na vybraném kmenu udělala co nejvýše výraznou čáru křídou. Každá skupina očísluje svůj strom. Jsou povoleny pomocné přírodní prostředky, např. klacky.

Pravidla: nelézt na strom po větvích / nevytahovat se na větve / není dovolena lidská pyramida s výjimkou jednoho člověka na druhém / není dovoleno ohýbat dolů vršek stromu.

Vítězem se stává ta skupina, která udělala viditelnou čáru křídou nejvýše.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

F. Vnímání přírody zrcátkem

G. Fotoaparát

Utvoříme skupiny po dvou. Jedna osoba je fotoaparátem, druhá je fotografkou/fotografem. Fotoaparát má zavřené oči a je veden fotografkou/fotografem k rozličným přírodním motivům. Tam je fotoaparát ještě řádně nastaven.

Skrze zmáčknutí na hlavu se „zapne fotoaparát“ (otevření očí). Udělají se tři obrázky, pak se vymění role. Hra na fotoaparát se hraje mlčky.

Dětské pra-formy setkávání s lesem a přírodou

- Příroda a dítě jedno jsou
- Dítě ještě není schopno se duševně zažívat vyčleněně od přírody
- Příroda je pro dítě rovna jeho hernímu světu
- Dítě je v přírodě vždy činné, každé bytí v činnosti má svůj smysl a důvod
- Uchovávání a ničení přírody je v tomto bytí v činnosti integrováno
- Děti jsou v přírodě hosty a ne diváky
- Každé dítě zažívá přírodu jako individuum
- Setkávání s jevy v přírodě jsou pro děti často poprvé
- Děti přírodu zažívají vždy Tady a Teď. Minulost a budoucnost jsou při tom nedůležité
- Pra-hra a pra-pohyb jsou pro děti v přírodě životním elementem
- Dítě je v přírodě celé smyslovým a vnímajícím orgánem
- Učení se v přírodě se u dětí neděje hlavou, nýbrž jejich bytostí
- Děti mohou trvale poznávat přírodu jen skrze pra-hru
- Pra-hru lze provozovat jen v přírodě. Je vždy jedinečnou, individuální, nenaučitelnou a nemá opakování
- Zkušenosti dětí v přírodě jsou vždy více jak třírozměrné
- Děti chtějí objevovat přírodu samy. Nejdřív hrát – pak vysvětlovat
- To nejdůležitější není učební obsah, nýbrž nadšení dítěte
- Pro děti v přírodě nejsou vzácná zvířata, rostliny nebo ohrožené biotopy. Pro ně jsou jen příležitosti ke hraní, které jsou lepší či horší
- Při pra-hře se tvoří základ přírodního svědomí
- Při setkání s přírodou je důležité, aby dospělý dítěti ukazoval svoje pocity otevřeně

Tematické podněty pro další setkání:

- Násilí mezi dětmi
- Práce s agresí
- Rozpoznávání ptačích hlasů
- Houby jako elementární bytosti
- Praktické podněty pro trénování kontaktu s přírodou a elementárními bytostmi
- Elementární bytosti
- Léčivé byliny
- Stavby v lese a v přírodě
- Bivakování v přírodě
- Zapálení ohně za pomoci tření dřev
- Výživa v přírodě
- Vývojové fáze dětí v souvislosti s přírodovědou

- Má člověk motivovat starší děti (10 – 18 let) k tomu, aby chodily do přírody? Pokud ano tak jak? Nebo je má člověk nechat také pár dní prostě v klidu (v místnosti, pokoji)?
- Rituály v průběhu dne ve školce – povinnost pro všechny?
- Vlastní děti ve školce
- Další podobné činnosti jako „lesní pohovka“
- Víc konkrétních pra-her
- Zajímavé věci z přírody (např. hálka)
- Jak má člověk motivovat děti při běžných činnostech
- Práce s věkově heterogenní skupinou (výjimečné úkoly pro předškoláky)
- Jak lze využít pobyt v kultivovaných prostorech (park, lesopark, rybníky, přehrada)
- Práce s elementy – jak to ovlivňuje dítě
- Zažívat více poetiky v práci s dětmi: jak zapojit vyprávění a pohádky
- Narativní vzdělávání
- Získat jistotu a sílu v tom, co dělám ve školce – abych měla sílu obhájit svou práci ve školce ve směru k rodičům
- Jak lze zklidnit den ve školce
- Více zážitků venku sám se sebou, ve skupině (také v noci)
- Něco z vývojové pedagogiky – co lze předat a sdělit dětem
- Praktické zkušenosti s hraním pro předškolní děti
- Jak má člověk zapojit uši, aby slyšel hudbu přírody
- Potřebné a optimální vybavení pro pobyt venku

Přírodní land-art z bezových a lískových prutů

V sobotním dopoledni podnikáme exkurzi do lesa – s rozličnými zvířecími nálezy, stopami zvířat, houbami a rostlinami.

Výkaly divokého prasete

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Srnčí spací místo

Srnky ke spaní používají nocoviště na kraji lesa. Zde kopýtky odstraní vrchní vrstvu (listy, větve, humus), aby tím snížili možnosti napadení kožichu a kůže parazity.

Dravcem oškubané peří

DODATEK

Klíšťata

V teplých ročních obdobích bychom se měli vyhnout vysoké trávě, lesním houštinám a vlhkým přírodním oblastem. Po dni straveném v přírodě či v lese je kontrola těl dětí nezbytná. Prevenci pomůže příkrývka hlavy, dlouhé kalhoty a dlouhé rukávy. Klíště byl měl odstraňovat pouze doktor (Vychází ze zvyklostí v některých německých spolkových zemích. V ČR je zvykem, že klíště je odstraněno co nejdříve, což snižuje riziko přenosu nemocí, místo na těle je označeno a proveden zápis do zdravotního deníku/knihy úrazů. Incident je hlášen rodiči. Pozn. překladatele.)

Tasemnice liščí (měchožil)

Děti se nemají dotýkat výkalů, oškubaného peří a kostí. Konzumace lesního ovoce, bylinek, hub a bobulí je pro děti tabu (opatrující osoba má povinnost na to dohlížet). V okolí liščí či jezevčí nory by se na nic nemělo sahat rukama. Před jídlem či po pobytu v lese a v přírodě je třeba si umýt ruce.

Srnčí zvěř v našich lesích

Srnčí zvěř je nejčastěji se vyskytující a nejrozšířenější kopytnatá zvěř u nás. Vyskytuje se v celé Evropě. Jelen (jelenovití) původně není v našich lesích domácí. Když se člověk podívá na paroží jelena, tak lze usoudit, že v hustém lese je spíše překážkou. Jelen byl do našich lesů přivezen vrchností k loveckým účelům. V dnešní době existují v Bádensku-Württembersku v severním a jižním Černém lese, v Schönbrunnu, jakožto i v oblasti Allgäu ještě jelení oblasti, které jsou částečně ohraničené ploty.

Lov jelenů je stejně jako dříve pro spoustu lovců vášní, pro kterou musí sáhnout hluboko do kapsy. Čím vyšší je hustota zvěře v revíru, tím snadněji lze zvěř lovit. Běžně se nechávají samčí koloušci žít, aby se mohli později lovit na trofeje.

Ve státních lesích se lovívá více. Kdyby se státní lesy daly k pronájmu lovcům, šlo by zaznamenat zvýšení příjmů z pronájmu k lovu. Zároveň by se však zvýšila hustota zvěře a tím i výdaje na škody okusem, ochranu kultur přírodních omlazovacích ploch pomocí plotů. Protože srnčí zvěř upřednostňuje v okusu ekologicky hodnotné dřevo listnatých stromů a jedli bělokorou, jsou tyto pro stabilitu a rozmanitost důležité druhy stromů potlačovány, jehličnaté stromy se pak stávají dominantními.

Srnec každoročně shazuje paroží. Paroží je při růstu obaleno a zásobováno cévnatou osrstěnou kůží. Toto takzvané lýčí se později otírá (tzv. vytloukání). Paroží sestává ze dvou lodyh a z rozvětvení (výsad). U srnce jsou to max. 3 konce na lodyhu (takže šesterák), u jelena pak 6 až 10 konců na lodyhu (takže dvanácterák, šestnácterák atd.).

Doba říje je u srnčí zvěře počátkem srpna. Nazývá se srnčí říjí. Srnci mají takzvanou „odloženou nidaci“. Teprve počátkem konce ledna začínají oplodněná vajíčka růst. Srny rodí srnčata přibližně začátkem června.

Protože srnky potřebují stravu bohatou na bílkoviny, žerou mimo jiné mladé výhonky, listy a poupata mladých stromů. Jelení zvěř k tomu okusuje kůru stromů. Zraněná místa na stromech jsou vstupní branou pro houby, bakterie a škůdce. K tomu se zvířata drbou o mladé stromky, aby zanechali pachové značky.

Zvěř a lesní mateřská škola

Rušení lesní školkou je srovnatelné s tím v rekreačních oblastech. Zvěř si zvykne na lidské vlivy, jako jsou chodci, jezdci, běžci apod. Zvěř leží často 10 - 20 metrů od cest v houštinách. Nebezpečí skrze vylekaná divoká prasata se zdá být neopodstatněné. Jsou sice označovány jako poslední obranyschopný druh zvěře, jsou však bázlíivá a při vyrušení člověkem prchají, pokud zrovna nejsou překvapena a nevnímají ohrožení svých mladých.

ve spolupráci s

Vzdělávání

Přírodní a lesní pedagogika

21. října 2016 – 1. července 2017 v České republice

Zápis: Termín 2 proběhl ve dnech 16. – 17.12.2016

Téma: Přírodní řemesla

Přivítání:

Johanna Passerin a Rudolf Hettich
Timo Daneš jako tlumočník

Téma: Přírodní řemesla - řemesla v přírodě

Přírodní materiál potřebný pro přírodní řemesla

Na počátku veškerých přírodně řemeslných činností stojí hledání, určování, poznávání a sběr potřebných přírodních materiálů (dřevo, rostliny). Je důležité si na toto vyčlenit dostatek času. Pak si lze v klidu vybrat takové druhy, formy, struktury, barvy, velikost a množství, které pak podnítl vlastní fantazii a přislíbí výsledek při vlastním provádění činností.

Přírodní řemeslo také znamená pečlivé zacházení s použitými materiály, protože jsou důležité také pro přežití zvířat a rostlin.

Mělo by být dbáno následujících pravidel:

- V chráněných oblastech (přírodní oblasti a přírodní památky) není ze zásady dovoleno nic řezat.
- Pokud mají být použity syrové větve, klacky či haluze, tak zasahujte do rostliny úsporně.
- Předtím, než uříznete či ulomíte větev, tak ji nejdříve pořádně prohlédněte, zda je vůbec vhodná k vaší přírodně řemeslné činnosti.
- Používejte pouze tolik materiálu, kolik doopravdy potřebujete.
- Kůra a borka by měla být sbírána pouze z již pokácených či padlých stromů.
- Nepoužívejte žádné jedovaté rostliny, dřevo, kůru, semena či plody.

Sbíráme různé přírodní materiály

Při procházení přírodou sbíráme různé dřeviny:

- rozličná rozvětvení na větvích
- větve černého bezu (takzvané výhonky)
- lísku a vrby

Poznávací znamení různých druhů bezu

Bez černý: Kůra je světle hnědá až naředlá, má dlouhé praskliny se spoustou čoček (bradavičnaté výrůstky). Středová dřev (takzvaná bezová duše) uvnitř větví je tlustá a bílá, listy má bez zpeřené. Roste v lesích, na lukách, okrajích cest a v houštinách. Roste v keřovité formě a jeho plody jsou skoro černé.

Bez červený: Kůra je šedá až načervenalé hnědá s výraznými póry v kůře. Dřev větví je načervenalé hnědá. Roste v lesích, při okrajích cest a v křovinách. Je menší než černý bez a jeho plody jsou zářivě červené.

Bez chebdí: Je jednoletou bylinou, neutváří dřevo a je též velmi jedovatý. Roste na krajích lesů.

Úvod do přírodních řemesel

Samostatná řemeslná výroba hraček, zařízení, nástrojů, šperků či pomůcek ze živých a divokých dřevin fascinovala malé i velké již od pradávna. Tato forma setkání, zkušenosti a poznávání přírody byla na mladší lidi předávána přes prarodiče, rodiče, sourozence či učitelky ze školek i škol.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Avšak v naší době mechanizace a technizace života je to právě smysluplné tvoření čím dál tím více vytlačováno. Tyto přírodně řemeslné činnosti, schopnosti a dovednosti se vytrácejí.

Přírodní řemesla jsou pravýrazem člověka, v uchopování-pojímání přírodních materiálů (větve, kámen, kůra) a jejich opracovávání pranástroji (nůž, pila, sekera a vrták). Přírodní řemesla nejsou vázána na roční období, jsou vylepšením ruky a oka, objevováním vlastní tvořivosti skrze živoucí materiál, jsou počátkem opravdového myšlení (to znamená ne kutění). Přírodní řemesla jsou dětem odpovídající činnosti a také na zážitky pestrý přístup k přírodě.

Přírodní řemeslo je myšleno pro lidi, kteří chtějí s dětmi či mládeží stavět, hrát a tvořit, v přírodě a s přírodou - ve školce, škole, sociálních zařízeních, v zaměstnání či v rodině.

Košíkářská vrba

Líska

Malý souhrn k vyřezávání

Kdo chce být řemeslně činný v přírodě, ten k opracování přírodnin potřebuje také smysluplné a vhodné nástroje.

Nářadí: kapesní či řezbářský nůž, pila, nebozez, zahradní nůžky
Provázky: bavlna, kokosové vlákno, nebo sisal
Pomocné prostředky: pracovní rukavice, pracovní zástěra, obvazový materiál a čisté

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

prostěradlo

Dřeviny:

vrby, líska, jasan ztepilý, černý bez, svída krvavá

Kůra:

borovice, bříza, modřín, douglaska – lípa, vrba a topol ze starých

stromů

Pravidla a tipy pro zacházení s nářadím a materiálem

- Kdo řeže, ten sedí.
- Nářadí nejsou hračky.
- Řezbářský nožík je uschován až do oznámení.
- Kapesní nožík je připevněn provázkem k tělu (k opasku) - aby se neztratil v přírodě.
- Nepoužívané nářadí se vrací na prostěradlo.
- Když vyřezává dospělý (na úvod), tak ho děti sledují. Když vyřezávají děti, tak je sleduje dospělý.
- Při zacházení s nářadím se udržuje odstup k sousedovi.
- Pohyb řezbářským nožem je směrem od těla pryč.
- Vyřezávání neznamená tlačení.
- Používané nářadí by mělo být v dobrém stavu. Tím se sníží nebezpečí zranění a nehody.
- Nože s aretací (s pojistkou) jsou bezpečnější.
- Veškeré nářadí je označeno barvou.
- Spoje různých přírodních materiálů jsou při přírodním řemeslu utvořeny dřevěným spojem (kolíčkem), skřípnutím, svázáním, nebo slepením smrkovou smolou.
- Dětem při vyřezávání ukazujeme jen příklad.
- Kdo se nedrží pravidel, tomu je na určitou dobu odebrán nástroj.
- Opracování přírodních materiálů nástroji vyžaduje klid, výdrž, koncentraci a disciplínu - hektika sem nepatří.
- Vyřezávání je smyslová činnost, která vede ke klidu.

Nářadí a věk dítěte

Úroveň 1: Dřevěné nože z dubu či lísky.

Úroveň 2: Pazourek či pazourkový nůž.

Úroveň 3: Vyřezávací nožík s dřevěným úchopem (střenkou) a krátkou čepelí.

Úroveň 4: Kapesní nožík s aretací a šídlem.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Od dřevěného nože, nože z pazourku, přes řezbářské nožičky až k noži loveckému

Praktické příklady:

Včelka: Uřízneme rovnoměrně rozvětvenou větev z lísky, buku, habru či jasanu. Větévka by měla být tloušťky prstu. Na konci rozvětvení na obou koncích vyřízneme zářez a šídlem opatrně vyvrtáme do větvičky otvor. Skrze otvor protáhneme cca 80 cm dlouhý provázek, který na konci zajistíme nějakým uzlem, to aby při točení provázek nevyklouzl. Přes celé rozvětvení natáhneme cca 1 cm širokou gumičku (eventuálně lze použít ustřižený balonek). Při točení vzniká chvěním gumičky "včelí" bzučivý tón. Skrze rozdílné napětí gumičky můžeme měnit výsledný tón.

Klapačka: z jasanu, lísky či ze svídy uřízneme rovnoměrně rozvětvenou větévku, ve které zůstává ještě prostřední část / hlavní větev. Tuto prostřední část nožičkem zúžíme. Na tuto zúženou tyčku navlékneme ploché proděravěné dřívko, které je delší než rozestup větví. Skrze střídavé otáčení větvičky narazí volné dřívko na postranní ramena a vzniká klapavý zvuk.

Bezová hvízdalka: Uřízneme přibližně pěticentimetrový kousek bezové větvičky (výhonek). Ořežeme kůru a nějakou větvičkou vytlačíme bezovou dřeň. Hrubší smrkovou větvičkou vyrobíme zbytek dřeně ze vnitřku. Kolem jednoho konce uděláme zářez a hvízdalku ovážeme provázkem na zavěšení. Na jednom konci bezové trubičky držíme palec a druhý konec přiložíme na dolní ret. Skrze silné fouknutí vyloudíme hlasitý hvízdavý tón.

Dalekohled/Panova flétna: Uřízneme přibližně 15 centimetrový kus ze silnější bezové větve. Bezová větev by měla mít tlustší jádro (dřeň). Okrájíme kůru, dřeň vyvrtáme pomocí ručního vrtáku (nebo zezu). Vrták by neměl být širší jak dřeň (větev by se rozlomila). Zbytek dřeně vyrobíme dřevěným kartáčem či hrubou smrkovou větvičkou. Na obou koncích uděláme cca 2 centimetry od konce zářezy. Do jednoho zářezu uvážeme provázek, natáhneme ke druhému zářezu, také zavážeme a meziprostor ovážeme provázkem. Zbytek provázku by měl být tak dlouhý, aby si šlo dalekohled zavěsit na sebe. Výroba panovy flétny zahrnuje stejné kroky. Nemusíme však trubice ovazovat provázkem. Stejně tak, pokud budeme používat dalekohled jako chrastidlo.

Tip: Pro začátek vyřezávání s dětmi se obzvláště hodí jaro. Dřevo je plné mízy, a proto se jednodušeji opracovává. Čím starší je bezová větev, tím užší je bezová dužina (tzv. bezová duše). Pro vyřezávání jsou nejvhodnější jednoleté až dvouleté větve.

Bezová píšťalka s náustkem: Dřevo černého bezu se velmi hodí na výrobu fléten, přičemž je pro výrobu fléten s dětmi třeba doprovodu dospělého.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Kromě černého bezu lze vyrábět flétny i z jasanu, vrby, šeařku či lísky (nejlepší dobou pro to je jaro).

První řezy u bezové flétny jsou stejné jako u flétny panovy. Dále se pak na jednom konci udělá zářez o cca 45° pro náustek. Na stejném konci, leč o 180° otočeno, se udělá zářez na vzduch. U náustku se vloží kousek lískové větvičky s uříznutou ploškou na vzduch. Skrze přidržení otvoru na opačném konci vzniká při foukání do náustku tón.

Drhlo: Uřízneme lískovou větev o délce skoro 40 centimetrů. Odstraníme kůru. s pomocí pily či nože vyřízneme různě veliké a hluboké zářezy. Pomocí různých materiálů (klacek, prkénko, velký hřebík či dutá bezová trubička) přes tuto plochu třeme. Dle velikosti a druhu materiálu zní různé tóny.

Dřevěný nůž: Uřízneme kus lískové větve pasující tloušťky. Odstraníme kůru - veškerou či jen částečně. Vyřežeme střenku i čepel. Skrze střenku můžeme provrtat otvor, kterým lze posléze protáhnout provázek a uvázat nůž na opasek. A již je hotový první nůž pro malé děti.

Klapadlo: Na výrobu použijeme rovnou a bezsukovou část lískové větve. Z přibližně 2/3 tohoto kusu odstraníme kůru. Na přechodu mezi kornatou a bezkornatou částí větve převážeme provázek. Odkorněnou část opatrně pevným nožem rozštípíme až k převázané části. Vznikne nám tím rytmický hudební nástroj.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Tip: Pokud chcete větve ořezávat či štípat, tak by tyto kusy měly být bez dalších rozvětvení (štípání přes suky nelze dobře řídit).

Při štípaní či ořezávání používejte vždy nůž s pojistkou. Pod nožem nemá ruka či kůže co dělat (nebezpečí nehody).

Že se děti či dospělí při vyřezávání zraní, to je normální. Nemělo by to být přeceňováno. Balíček první pomoci patří do každého batůžku do lesa.

Bezinkový náhrdelník jako ozdoba: Uřízneme výhonek černého bezu, z něho pak nařežeme malé i velké bezové kousky. Ty pak vyhloubíme a navlékneme na provázek. Vysušené bezové perly mohou být obarveny horkou bezovou šťávou.

Dřevěné kladivo: Dřevěné kladivo (palice) by měla být vyráběna z buku, dubu či z jasanu. Na topůrko se velmi hodí habr. Čím přirozeněji rostlé dřevo na topůrko, tím lépe. Než uříznete kus dřeva na hlavici, tak nejprve vyvrtejte díru na topůrko. Do topůrka udělejte zářez. Topůrko se natluče do hlavice a zafixuje shora klínkem.

Kdo bude lesem procházet s otevřenýma očima, ten jistě nalezne - a to často na již padlých stromech - přirozeně rostlé větve, které budou dobře použitelné na výrobu dřevěné paličky.

Přírodní hudební nástroje

Nejstaršími hudebními nástroji byly asi duté kmeny stromů, které vydávaly při pohybech větru překrásné tóny.

Hvízdalka ze žaludové čepičky: Malá čepička žaludu je vlastně velkým dechovým nástrojem. Čepička se vzpříčí mezi ukazovákem a prostředníčkem. Ruka je zformována v pěst. Pokud silně foukneme do otevřené strany čepičky, tak se ozve hlasitý hvízd. Je třeba cvičit - každým pokusem se budete zlepšovat.

Hvízdalka z lískového oříšku: Stejným způsobem jako u žaludové čepičky lze použít i nahlodané a předem očištěné slupky lískových oříšků.

Flétna ze šnečího domečku: Nasbírejte si šnečí ulity (hlemýžď zahradní), umyjte je ve vodě a v nejvyšším bodě ulity vyvrtejte smirkovým papírem či pilníkem díрку. Pomocí slámy

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

či brčka můžete fouknutím do tohoto otvoru vyloudit tón (podobný hlasu pušťika).

Pokyny: Praktické příklady z přírodních řemesel, které chcete ukázat dětem, byste si měli předtím dobře nacvičit. Dětem pak ukažte jednoduché a krátké příklady. Ne všechny řemeslné činnosti dospělých v přírodě lze prakticky provozovat s dětmi. Být u toho a přihlížet - to jsou u toho důležité základní pedagogické myšlenky.

Čaringa (“hlas duchů”, “mluvící dřevo”): Čaringy jsou známé především z Austrálie. V Evropě je lze nalézt na spoustě nalezišť rané doby kamenné. V literatuře je tento hudební nástroj označován také „brummer“. Etnologická srovnání ukazují, že většina těchto nástrojů byla vyrobena ze dřeva. Když se točí čaringou na provázku či na kůži vzduchem, tak dochází k rotaci dřevěné části dle podélné osy a nástroj pak vydává hluboký nahoru a dolů komíhavý zvuk. Tento zvuk lze slyšet až do velké dálky. Věřilo se, že v tomto zvuku lze rozpoznat hlasy předků. Čaringy byly mužské i ženské. Nástroj se používal také při zasvěcovacích rituálech a k přenosu signálu.

Rozstřípneme pevným nožem lískovou větev a opracujeme do tenkého prkénka. Následně se obrousí oba konce (do formy podobné tvaru lodě). Na jednom konci opatrně šídlem provrtáme díрку, provlékneme tudy provázek a zajistíme ho vícero uzly. Dle velikosti dřevěné části pak při točení vzniká hlubší či naopak vyšší tón.

Čaringa

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Ruční pila: Cvičený přírodní řemeslník si s sebou do lesa nemusí brát pilu - stačí mu list pily a dva hřebíky. Rám pily si ze dřeva vyrobí sám. Začíná se lískovou větví, která dobře padne do ruky. Z ní se vyříznou dvě rukojeti (nemusí být nutně rovné). Na jedné straně každé rukojeti se udělá listem zářez. Tyto zářezy jsou tak hluboké, jak je list pily vysoký. Na budoucích vnitřních stranách se do držadel vyhloubí otvory - tam se později zasadí střední rozpěra. Na vrchní straně bočních držadel se udělají zářezy pro vypínací provázek. Prostřední rozpěra bude na obou koncích seříznuta tak, aby pasovala do otvorů na držadlech.

Při poskládání pily se zasadí list pily do obou zářezů a skrze postranní díry na listu pily se prostrčí hřebík. Pak se nasadí prostřední větev - rozpěra. Nakonec se nahoře natáhne vypínací provázek. Pomocí kolíku se provázek přetáhá. Ten se tím zkracuje a list pily se napíná. Nakonec kolík zapřeme o střední rozpěru.

Lesní skřítek: Uřízneme rozdvojení větve z lísky, buku, jasanu. Delší kousek vidlice se stane hlavou a tělem. Kratší kousek se stane špičatým nosíkem. Na hlavu lze vyřezat i čepici. Kolem nosu se ve vejčitém tvaru vyřízne kůra do podoby obličeje - a již je hotov lesní skřítek.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Koza k řezání a napínání

Cestovní hole

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Přírodní lepidla

V lese sesbíráme smrkovou smolu. Vydatná naleziště lze často nalézt na zraněných stromech. Ke sběru smoly je vhodný začátek roku, protože později jsou stromy plné mízy.

Včelí vosk: Ze všech přírodních lepidel má včelí vosk tu nejmenší pevnost. Proto se používá pouze jako přísada jiných přírodních lepidel.

Smrková smola: Smola jehličnatých stromů, především pak smrků, je již od pradávna důležitým přírodním lepidlem. Smolu lze použít čerstvou či vysušenou.

Toto jsou potřebné kroky:

- Zahřejeme smrkovou smolu na vařiči a ve starém hrnci, až se rozteče.
- Tekutou smolu prolejeme kovovým sítem (tím se odstraní kousky dřeva a nečistot).
- Dále pak ještě tekutou smolu naneseeme na plochy k přilepení, přimáčkneme a necháme zaschnout.

Až zbytky dřeva v sítu zaschnou, tak je půjde ze síta vyklepnout.

Když se smíchá včelí vosk se smrkovou smolou, tak je výsledné lepidlo ohebnějším.

Čistá smrková smola je křehká a citlivá na nárazy.

Ozdoba ze smoly: Když nalejeme tekutou smolu do studené vody, tak získáme rozličné formy, které lze použít například jako šperky.

Evropská unie
Evropský sociální fond
Operační program Zaměstnanost

Upozornění: Smrková smola je vysoce vznětlivá. Děti ji mohou používat pouze za dohledu dospělých.

Další obrázky z přírodních řemesel

Adresy k nářadí a materiálu

Nářadí

Dick GmbH, Donaustr. 51, D-94526 Metten, Tel. 0991/910999, Internet: www.dick.biz
Grube KG, Hützeler Damm 38, 29646 Hützel, Tel. 05194/900-0, Internet: www.grube.de

Trpaslík

Vodní kolo: Používají se lískové větve věku 4 až 6 let (takzvané rovně rostlé a bezvětvé výhonky) o tloušťce 2 až 3 centimetrů.
Uřízneme hřídel a lopatky. Z hřídele odstraníme kůru, na jedné straně svážeme provázkem a na druhé kulatou stranu rovnoměrně třikrát kapesním nožem přeštípáme, až ke svázanému místu. Uštípeme si prkénečka na lopatky a uděláme je cca 2 mm tlustá. Pro vodní kolo potřebujeme celkem 3 prkénečka (lopatky). Vložíme lopatky do jejich štěpu a otevřenou stranu hřídele svážeme. Do obou čelních stran (do středu dřevě) natlučeme vždy jeden hřebíček. Hřebíčky snižují tření. S pomocí dvou vidlic z větví může být vodní kolečko usazeno třeba na menším potůčku.

Rozličné druhy dřevin a jejich použití

Trnka: Známa také jako slivoň. Má tvrdé a tuhé dřevo. Je velmi vhodná k výrobě turistických holí. Ježto trnkové dřevo při schnutí lehce praská, tak by se mělo kácet pouze dřevo bez mízy v zimním období.

Tis: Tisové dřevo je klasikou pro výrobu luků. Na luk se nepoužívají větve, nýbrž se vyštipne z kmene odpovídající kus.

Habr: Dřevo habru se vyznačuje výjimečnou tvrdostí a vysokou hustotou. V lesní školce se může dobře používat třeba jako špalek na štípání.

Lípa: Lípa je vhodné dřevo pro jednodušší i náročnější vyřezávání. Velmi lehce lze opracovávat dřevo z větví čerstvě padlých stromů.

Olše: Používá se při vyřezávání kvůli své rudohnědé barvě a hezké kresbě dřeva. K využití lze použít i dobře vysušené olšové třísky.

Jasan: K vyřezávání se velmi hodí dřevo i kůra. Z kůry se vyrábějí převážně hudební nástroje a šperky. Ze dřeva pak luky, dřevěná kladiva a topírka seker.

Vrby: Díky jejich měkkému dřevu se hodí vrby na jednoduché řezbaření. Kůru lze opracovávat prsty, dřevěným nožem či pazourkovým nožem. Díky tomu, že lze kůru ohýbat, tak se hodí ke všem druhům vyplétání i k tvorbě přírodního umění.

Bříza: Bříza je pro přírodní řemeslo důležitý rostlinný druh. Míza slouží jako lepidlo, kůra pro zapálení ohně, větve k výrobě košťat (pometel) a dřevo pro různá řezbářská témata.

Líska: Líska je praktickým stavebním materiálem pro přírodního řemeslníka, případně poutníka v přírodě. Protože větve často rostou rovně, tak se velmi hodí pro následující činnosti: stanové tyče, turistické hole, luk a šípy, hudební nástroje, vyřezávání, materiál k vyplétání atd.

Dřevěné uhlí z lísky se hodí ke kreslení. Lískové listí lze použít k barvení. Vzniká z nich žlutohnědý odstín. Mimo dřevo nabízí i plody spoustu možností použití.

Černý bez: Bezové dřevo má úžasný účinek pro každého přírodního řemeslníka. Použití např. na výrobu hudebních nástrojů je takřka neomezené. Dřeň sloužila pro výrobu ohně v době kamenné a plody jsou ideální pro veškeré barvení. Bezové a lískové křoviny jsou

dřevem dětí.

Smrk, borovice, modřín a douglaska: Smola těchto jehličnatých stromů se velmi hodí jako přírodní lepidlo, přičemž nejlepší je na to smrk. Při vykuřovacích rituálech je důležitým očistným prostředkem usušená smola.

Rozloučení a konec víkendu.

Herzlichen Dank und liebe Grüße

Rudi

Upozornění: Tisk a rozmnožování či přenášení na papír, průhledky či jiná média není dovoleno bez předchozího svolení GNU e.V.

